

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.32

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2019.2.08>

Володимир Юрійович Бойчук,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (м. Харків);*

 <https://orcid.org/0000-0002-8139-7286>,
e-mail: boychukvu@ukr.net

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 330 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Сформульовано авторський підхід до визначення змісту та можливих форм злочинної поведінки, яка полягає у передачі або збиранні з метою передачі відомостей, що становлять предмет злочину статті 330 КК України.

Ключові слова: склад злочину, об'єктивна сторона злочину, суспільно небезпечне діяння, передача або збирання з метою передачі, стаття 330 КК України.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Визнаним є положення про те, що злочин – це завжди акт вольової поведінки злочинця. Саме його дії або бездіяльність породжують злочин [1, с. 44]. Суспільно небезпечне діяння визначається законодавцем як обов'язкова ознака складу злочину, передбаченого ст. 330 КК України, проте аналіз наукових підходів до визначення його змісту та можливих форм указує на відсутність єдиного погляду на це, що негативно впливає як на стан наукового дослідження цієї проблематики, так і на кваліфікацію цього злочину на практиці.

Стан дослідження проблеми

Предмет цього дослідження аналізували О. С. Самойлова [2], а також під час визначення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 114 КК України, такі вчені, як О. Ф. Бантишев, М. А. Вус, І. В. Діордіца, С. В. Дьяков, В. А. Ліпкан, А. В. Федоров та О. В. Шамара [3–6].

Незважаючи на достатню кількість уваги, приділеної криміналістами дослідженню проблематики суспільно небезпечного діяння, яке виражається у передачі або збиранні з метою передачі предмета злочину за ст. 330 України, їх підходи не можна назвати

однозначними. Отже, відкритою залишається проблема невизначеності ознак суспільно небезпечного діяння цього злочину, актуальною є потреба надання ефективних практичних рекомендацій щодо їх визначення.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є визначення змісту та можливих форм реалізації суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 330 КК України. Ця мета досягається шляхом послідовного вирішення таких завдань: виокремлення шляхом аналізу диспозиції ст. 330 КК України злочинних діянь, включених до її складу, встановлення їх етимологічного значення та підходів до розуміння їх змісту у кримінальному праві й суміжних юридичних науках.

Наукова новизна дослідження

Сформульовано авторський підхід до визначення змісту та можливих форм такої злочинної поведінки, як передача або збирання з метою передачі відомостей, що становлять предмет злочину, передбаченого ст. 330 КК України.

Виклад основного матеріалу

У диспозиції ст. 330 КК України визначено, що суспільно небезпечне діяння полягає у вчиненні двох альтернативних дій: у передачі або збиранні з метою передачі відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозв'язальної діяльності, у сфері оборони країни. Отож, дослідження суспільно небезпечного діяння цього злочину зводиться до необхідності розкриття змісту таких альтернативних дій, як передача та збирання з метою передачі.

Узагальнюючи етимологічні значення поняття «передача» можна дійти висновку, що під ним у мовознавстві розуміють дію, коли одна особа передає іншій із рук в руки що-небудь, тобто певний матеріальний об'єкт; коли особою повідомляється чи розповідається інформація, почута або побачена нею; коли інформація повідомляється чи поширюється за допомогою технічних засобів, зокрема засобів зв'язку; коли об'єкт відтворюється шляхом наслідування чи копіювання його характерних ознак [7, с. 906–907].

У кримінально-правовій літературі висловлено достатньо поглядів на зміст дії «передача». Висновки стосовно цієї дії здебільшого робились науковцями під час дослідження об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 114 КК України (шпигунство), але відомі і стосовно злочину, передбаченого ст. 330 КК України.

Під час дослідження об'єктивної сторони останнього О. С. Самойлова відзначила, що передача відомостей може здійснюватися в різні способи: письмово, усно, фотокопіями, кресленнями, наданням

можливості ознайомитися з інформацією, поштою, за допомогою спеціального радіоприймача, через схованки тощо [2, с. 105].

Розглядаючи зміст шпигунства, деякі українські та російські автори під аналізованим поняттям розуміють доведення у будь-який спосіб відомостей до відома іноземної держави, іноземної організації або їх представників [4, с. 359]; повідомлення (усно, письмово, шляхом передачі через посередників чи з використанням схованок, радіо, Інтернету, за допомогою птахів чи тварин, вручення документів, кіно- або фотоматеріалів, відеозаписів, креслень або предметів) [3, с. 97]; усне повідомлення, вручення матеріальних носіїв інформації (прямо чи з використанням схованок) або надання доступу до них (наприклад, шляхом передачі ключа від камери схову), або їх пересилання (з використанням поштового чи електронного зв'язку тощо) безпосередньо адресатам чи посереднику [8, с. 59].

Уніфікувавши зазначені наукові підходи, доцільно під передачею іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, розуміти вчинення суб'єктом будь-яких дій, що полягають:

1) у безпосередньому переданні інформації представнику іноземного підприємства, установи чи організації (усно, шляхом вручення матеріальних носіїв тощо);

2) у пересиланні відомостей із застосуванням засобів зв'язку (поштового, телефонного, телеграфного, електронного тощо) на адресу іноземного підприємства, установи, організації або їх представника;

3) у створенні умов для ознайомлення чи доступу до них представнику іноземного підприємства, установи чи організації.

Також існують погляди, відповідно до яких передача інформації може вчинятись і шляхом бездіяльності [2, с. 105–106]. Така позиція викликає певні заперечення. Сама етимологія слова «передача» не передбачає пасивної поведінки суб'єкта. Саме тому й таку форму вчинення передачі відомостей, що становлять предмет цього злочину, як створення умов для ознайомлення з ними представниками іноземних підприємств, установ чи організації, слід розглядати з позиції вчинення активних дій злочинцем. У ситуації, наведеної як приклад О. С. Самойловою, злочин також учиняється шляхом дії, адже фактично для того, щоб залишити документ, який містить службову інформацію, на столі, злочинцю треба вчинити три активні дії: дістати цей документ із місця його зберігання (шафи або сейфу, розташованих у службовому

приміщенні)¹, покласти на робочий стіл і залишити робоче місце для звільнення доступу до нього представнику іноземного підприємства, установи чи організації. Якщо ж документ уже перебуває на столі, треба принаймні залишити своє робоче місце для вільного ознайомлення з ним іншою особою.

Другою можливою формою вчинення злочину, передбаченого ст. 330 КК України, є збирання з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, що становлять службу інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни. У літературі ця форма злочинної поведінки також піддавалась аналізу, проте здебільшого також під час досліджень об'єктивної сторони шпигунства. Так, під збиранням зазначених відомостей розуміють отримання їх суб'єктом злочину [6, с. 50], добування або придбання у будь-який спосіб (шляхом викрадення, підслуховування, вивідування, особистих спостережень, фотографування текстів, креслень об'єктів та ін.) із застосуванням спеціальних технічних засобів (оптичних приладів, електронних апаратів та ін.) або без застосування останніх [5, с. 172], пошук і добування (шляхом розпитування певних осіб, візуального спостереження та підслуховування, зняття інформації з каналів зв'язку, проникнення до комп'ютерних систем, виготовлення копій документів тощо), придбання в будь-який спосіб (таємне чи відкрите викрадення, купівля, обмін документів, зразків чи макетів) із подальшим зосередженням їх в одному чи кількох місцях [8, с. 361], будь-які випадки здобуття таких відомостей (наприклад, викрадення, особисте спостереження, фотографування, підслуховування телефонних розмов та ін.), у тому числі з використанням техніки [9, с. 361], заволодіння предметами складу шпигунства як з використанням технічних засобів, так і без їх застосування [10, с. 704], розшук або придбання, наприклад за гроші або шляхом шантажу, розпитування, підслуховування, особисті спостереження, фотографування військових і промислових об'єктів, документів, звітів і карт тощо [11, с. 95].

Отже, під збиранням відомостей у літературі розуміють такі дії, як отримання, добування або придбання, пошук і добування, придбання, здобуття, заволодіння, розшук або придбання. Зазначене підштовхує до висновку щодо відсутності єдиного наукового підходу до визначення змісту та можливих форм такого збирання.

¹ Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службу інформацію : постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 736.

Етимологія слова «збирання» визначається Сучасним тлумачним словником української мови як дія зі значенням «збирати». У свою чергу, «збирати» означає складати що-небудь до купи; поміщати куди-небудь те, що складено купую; зосереджувати що-небудь в одному місці; накопичувати і створювати що-небудь; колекціонувати; брати що-небудь із різних місць від різних осіб [12, с. 332]. У статті 12 Закону України «Про захист персональних даних» надається розуміння цієї діяльності як складової процесу обробки інформації, що передбачає дії з підбору чи впорядкування відомостей про фізичну особу¹. Можна звернути увагу, що, по-перше, етимологічно збирання розглядається як дія (тобто активна форма поведінки), по-друге, являє собою не одиничну дію, а сукупність дій. Такий погляд на збирання не є новим у юридичній науці, зокрема в криміналістиці. Збирання тут розглядається як етап роботи з доказами та складається з таких послідовних стадій: 1) виявлення доказів – їх відшукування; 2) фіксації доказів, їх закріплення; 3) вилучення доказів – дій, які забезпечують можливість використання доказів, приєднання їх до справи та дослідження; 4) збереження доказів [13, с. 7].

Аналогічно і збирання відомостей суб'єктом злочину слід розглядати як поетапний процес, який передбачає виявлення інформації (її носіїв), їх фіксацію (у пам'яті чи за допомогою технічних засобів, як-то: фото-, відео-, аудіофіксація; копіювання документів, електронних документів на USB, HDD, CD накопичувачі тощо), вилучення зафіксованої інформації у вигляді копії чи самого носія – оригіналу з місця знаходження та поміщення вилученої інформації у певне місце для зберігання та подальшого передання.

Для збирання відомостей, що становлять предмет злочину, передбаченого ст. 330 КК України, злочинцю треба долати перешкоди та вчиняти незаконні дії. Указане обґрунтовується таким.

Саме словосполучення «незаконні дії» означає ті дії, які вчиняються всупереч нормам законодавства. Виходячи з положень Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 736, конкретні носії службової інформації видаються посадовій особі під розписку за рішенням керівника установи, його заступника чи керівника відділу. Документ, що містить таку інформацію, зберігається особою, яка його отримала, у шафі чи сейфі, які замикаються й опечатуються металевими печатками. Посадова особа зобов'язана забезпечити охорону цього

¹ Про захист персональних даних : закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : ред. від 30.01.2018.

документа від інших осіб. Інші посадові особи отримують доступ до таких документів лише за резолюцією керівника та під контролем служби діловодства установи¹.

Усі ці умови суттєво ускладнюють збирання службової інформація для злочинця. Навіть будучи співробітником установи, він має вільний доступ лише до тих носіїв інформації, з якими працює безпосередньо і які йому були надані за резолюцією керівника. За таких правил, коли доступ до іншої службової інформації є закритим, її збирання, під яким ми розуміємо її виявлення, фіксацію, вилучення та збереження, апріорі не може бути законним, адже службова особа не має законних повноважень здійснювати ці дії щодо неї.

У такій ситуації з метою збирання відомостей злочинець може вдаватись до використання незаконних методів, як-то: підслуховування, викрадення, підкуп, вимагання тощо. Використання таких способів, на нашу думку, охоплюється ст. 330 КК України й не потребує додаткової кваліфікації.

Висновок

Підсумовуючи викладене, можна наголосити на такому.

1. Під передачею іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідвальної діяльності, у сфері оборони країни, необхідно розуміти вчинення суб'єктом будь-яких дій, що полягають: 1) у безпосередньому переданні інформації представнику іноземного підприємства, установи чи організації (усно, шляхом вручення матеріальних носіїв тощо); 2) у пересиланні відомостей із застосуванням засобів зв'язку (поштового, телефонного, телеграфного, електронного тощо) на адресу іноземного підприємства, установи, організації або їх представника; 3) у створенні умов для ознайомлення чи доступу до них представнику іноземного підприємства, установи чи організації.

Передача відомостей завжди вчиняється в активній формі, а сам злочин слід вважати закінченим з моменту їх отримання іноземним підприємством, установою, організацією або їх представником чи з моменту створення суб'єктом злочину реальної можливості для доступу до такої інформації представнику іноземного підприємства, установи чи організації.

2. Збирання відомостей з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей,

¹ Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 736.

що становлять службову інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, слід розглядати як процес, що залежно від ситуації може охоплювати: виявлення інформації (її носіїв), її фіксацію (у пам'яті чи за допомогою технічних засобів: фото-, відео-, аудіофіксація, копіювання документів, електронних документів на USB, HDD, CD накопичувачі тощо); вилучення зафіксованої інформації у вигляді копії чи самого носія-оригіналу з місця знаходження; поміщення вилученої інформації у певне місце для зберігання та подальшого передавання.

Збирання відомостей з метою передачі слід розглядати як таку дію, що вчиняється всупереч установленим законодавством правилам і, відповідно, вимагає подолання встановлених законодавством перешкод для отримання доступу до неї. Для досягнення цієї мети злочинець може вдаватись до використання незаконних способів, як-то: підслуховування, викрадення, підкуп, вимагання тощо. Їх використання охоплюється ст. 330 КК України й додатковою кваліфікацією не потребує.

Список бібліографічних посилань: 1. Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 190 с. 2. Самойлова О. С. Кримінально-правова характеристика передачі або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 156 с. 3. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Наук.-вид. відд. НА СБ України, 2010. 168 с. 4. Государственная тайна и её защита в Российской федерации : учеб. пособие / под ред. М. А. Вус, А. В. Федорова. 3-е изд., исправ. и доп. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2007. 752 с. 5. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона : навч. посіб. Київ : КНТ, 2007. 292 с. 6. Дьяков С. В. Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства: уголовно-правовое и криминологическое исследование. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2009. 256 с. 7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с. 8. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник : у 2 т. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 1. 780 с. 9. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. В. В. Сташич, В. Я. Тація. Київ : Ін Юре, 2003. 1196 с. 10. Рябчук В. Н. Государственная измена и шпионаж: уголовно-правовое и криминологическое исследование. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2007. 1102 с. 11. Богатиков Д. И. Особо опасные государственные преступления (вопросы квалификации в связи с применением уголовно-правовой нормы) : учеб. пособие. Киев, 1974. 121 с. 12. Сучасний тлумачний словник української

мови : 65 000 слів / за ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 1008 с. **13.** Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2008. 464 с.

Надійшла до редколегії 19.02.2019

Boichuk V. Yu. Socially Dangerous Behavior as the Mandatory Feature of the Objective Aspect of Crime Under the Article 330 of the Criminal Code of Ukraine

On the basis of the analysis of existing scientific approaches to the interpretation of socially dangerous act, provided by the legislator in the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine, the author has formulated own approach to determining its content and possible forms of such criminal behavior.

When transferring data to foreign enterprises, institutions, organizations or their representatives constituting the official information collected in the process of operative and search, counterintelligence activities, in the field of defense of the country, it is offered to understand the commission of any actions by the subject, which are: 1) the direct transfer of information to a representative of a foreign enterprise, institution or organization (verbally, by the delivery of material carriers, etc.); 2) forwarding information with the use of communication means (postal, telephone, telegraph, electronic, etc.) to the address of a foreign enterprise, institution, organization or their representatives; 3) creating the conditions for acquaintance or access to them by a representative of a foreign enterprise, institution or organization.

The author believes that the collection of data for the purpose of transferring to foreign enterprises, institutions, organizations or their representatives that constitutes official information collected in the process of operative and search, counterintelligence activities, in the field of defense of the country, should be considered as a process, which depending on the situation, may include: detection of information (its carriers), its recording (in memory or by technical means: photo, video, audio recording, copying of documents, electronic documents on USB, HDD, CD drives, etc.); removal of recorded information in the form of a copy or the original carrier from the location; placing the retrieved information in a specific place for storage and further transfer.

The collection of data for the purpose of its transfer should be considered as an action, which is contrary to the rules established by law and, accordingly, requires overcoming the obstacles established by law in order to get access to it. To achieve this purpose, the offender may resort to illegal means such as wiretapping, abduction, bribery, extortion, etc.

Key words: corpus delicti, objective aspect of crime, socially dangerous actions, transfer or collection for the purpose of transfer, the Article 330 of the Criminal Code of Ukraine.

